

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет психології та соціальної роботи
Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

Майя НІКОЛАЄВА

2025р.

ПРОГРАМА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Судова психологічна експертиза: актуальні питання. Нові експертні методики (відповідно до запиту) та їх практичне застосування в експертній діяльності. Тренінг професійної стійкості (психогігієна, стрес-менеджмент та профілактика професійного вигорання судових експертів)

Рівень вищої освіти освіта дорослих (післядипломна освіта)

Спеціальність С4 «Психологія»

(код і назва спеціальності (тей))

Програма підвищення кваліфікації «Судова психологічна експертиза: актуальні питання. Нові експертні методики (відповідно до запиту) та їх практичне застосування в експертній діяльності. Тренінг професійної стійкості (психогігієна, стрес-менеджмент та профілактика професійного вигорання судових експертів)» розслідування». Одеса: ОНУ, 2025. 13с.

Розробники:

Ласунова С.В., к.пед.н., судовий експерт, завідувач відділу науково-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення експертної діяльності ОНДІСЕ;
Журавльова М.О., к.психол.н., заступник директора ОНДІСЕ з експертної роботи;

Варнава У.В., к.психол.н., доцент кафедри соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова.

Навчальна програма затверджена на засіданні Вченої ради ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Протокол № 6 від «23» квітня 2025 року

Голова Вченої ради

(підпис)

Лариса ДУНАЄВА

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією (НМК) факультету психології та соціальної роботи:

Протокол № 8 від «17» квітня 2025 р.

Голова НМК

(підпис)

Сидун І.В.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОГРАМИ	
Обсяг програми	180 год / 6 кредитів ЄКТС
Форма підвищення кваліфікації	Очна (денна) / У змішаному форматі
Мета	Підвищення професійного рівня судових експертів-психологів шляхом поглиблення знань про актуальні тенденції розвитку судової психологічної експертизи, освоєння нових експертних методик, ознайомлення зі специфікою їх використання, формування навичок ефективного вирішення експертних завдань у сучасних умовах. Поглиблення знань та практичних навичок судових експертів-психологів у сфері професійної психодіагностики, що є фундаментом експертної діяльності. Формування навичок саморегуляції, стрес-менеджменту та психогігієни, які невід'ємною частиною професійної підготовки.
Завдання	Актуалізація знань: Систематизація та оновлення знань про правові основи, методологію та етичні принципи проведення судової психологічної експертизи. Освоєння нових експертних методик: Надання слухачам інформації про специфіку та особливості застосування розроблених експертних методик, нового психодіагностичного інструментарію та стандартів, розроблених для відповідних експертних запитів. Розширення знань щодо специфіки психодіагностичних методик: Систематизація знань про психодіагностичні методики, що використовуються в судовій експертизі (тести, опитувальники, проєктивні методики, методи інтерв'ювання), їх валідність, надійність та сфера застосування. Формування здатності обирати найбільш адекватні та науково обґрунтовані методики для вирішення конкретних експертних запитів. Практична інтеграція: Формування навичок практичного застосування вивчених експертних методик та інструментарію для вирішення конкретних експертних питань. Відпрацювання навичок коректного застосування психодіагностичного інструментарію в умовах експертного дослідження. Інтерпретація результатів: Розвиток навичок глибокого та критичного аналізу результатів дослідження, їх інтеграції та формулювання експертних висновків. Аналіз актуальних проблем: Розгляд актуальних проблемних питань, що виникають під час проведення психологічних експертиз, та розробка шляхів їх вирішення. Формування експертної позиції: Розвиток здатності формувати обґрунтовані, науково-доказові та юридично коректні висновки судового експерта-психолога. Підвищення кваліфікації судового експерта: Забезпечення відповідності знань та навичок слухачів сучасним вимогам до експертної діяльності.
Напрями	Психологія особистості, психодіагностика, судова психологічна експертиза
Перелік компетентностей, які вдосконалюються	Загальні компетентності (ЗК)

	ЗК1. Здатність критично оцінювати інформацію, виявляти закономірності та зв'язки, робити обґрунтовані висновки на основі комплексного аналізу даних. ЗК2. Вміння розглядати психодіагностичне дослідження як цілісний процес, розуміти взаємозв'язок його етапів та компонентів. ЗК3. Усвідомлення відповідальності за коректність вибору, проведення та інтерпретації психодіагностичних методик, а також за якість експертного висновку. ЗК4. Дотримання професійних етичних норм та стандартів при роботі з психодіагностичними інструментами та досліджуваними особами. ЗК5. Здатність аналізувати власну професійну діяльність, виявляти зони росту та планувати подальше професійне вдосконалення. ЗК6. Здатність ефективно спілкуватися з колегами, учасниками процесу та досліджуваними особами, чітко викладати свої думки. Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК) СК1. Сучасні психологічні теорії, що використовуються для обґрунтування експертних висновків. СК2. Сучасні методи збору, аналізу та інтерпретації психологічної інформації, специфічні для експертної діяльності. СК3. Знання специфіки, переваг та обмежень нових тестів, опитувальників, методів інтерв'ювання, психофізіологічних методів тощо, що застосовуються у судовій експертизі. СК4. Розуміння специфіки експертних запитів, що надходять від слідчих органів та суду СК5. Знання, які методики найбільш доцільно застосовувати для вирішення конкретних експертних питань, з урахуванням їх валідності, надійності та специфіки досліджуваного контингенту. СК6. Знання психологічних аспектів злочинної поведінки, мотивації, психологічного стану осіб, що вчинили правопорушення. СК7. Психологічні аспекти судового процесу, психологія свідка, потерпілого, обвинуваченого, судді, адвоката. СК8. Розуміння сутності та принципів психологічного дослідження в експертній практиці, знання етапів психодіагностичного процесу. СК9. Володіння знаннями про специфіку психодіагностики, що застосовується в судових експертизах, та вміння адаптувати загальні методики до експертних завдань. СК10. Здатність обирати, застосовувати та інтерпретувати психодіагностичні методики відповідно до поставленого експертного запиту. СК11. Розуміння правових вимог та обмежень, що стосуються проведення психодіагностичних досліджень у судовій експертизі.
--	---

**Програмні результати
навчання**

ПРН 1. Проведення психологічного дослідження: Практичні навички застосування стандартизованих та новітніх психодіагностичних методик.

ПРН 2. Конструювання експертного дослідження: Вміння планувати та структурувати процес проведення експертизи відповідно до поставленого запиту.

ПРН 3. Психологічне інтерв'ювання: Навички проведення структурованих та напівструктурованих інтерв'ю з урахуванням експертної специфіки.

ПРН 4. Обробка та аналіз даних: Вміння обробляти первинні дані, проводити статистичний аналіз (за необхідності) та інтерпретувати отримані результати.

ПРН 5. Формулювання висновків експерта: Навички чіткого, логічного, науково обґрунтованого та юридично грамотного викладення експертного висновку.

ПРН 6. Робота з конфліктними ситуаціями: Навички ефективної взаємодії у складних міжособистісних ситуаціях під час експертизи.

ПРН 7. Аналіз документів: Вміння аналізувати надані матеріали справи, вилучати необхідну психологічну інформацію.

ПРН 8. Науково-дослідна робота: Здатність аналізувати наукову літературу, слідкувати за новими розробками у галузі судової психологічної експертизи.

ПРН 9. Вміння критично мислити: Здатність до об'єктивної оцінки інформації, виявлення прихованих факторів та формування незалежної експертної думки.

ПРН 10. Вміння застосовувати знання на практиці: Ефективне використання теоретичних знань та новітніх методик для вирішення практичних експертних завдань.

ПРН 11. Вміння обґрунтовувати свої висновки: Здатність чітко та аргументовано пояснювати логіку своїх експертних висновків, посилаючись на наукові дані та методологію.

ПРН 12. Вміння адаптуватися: Гнучкість у виборі та адаптації методик залежно від специфіки експертизи та індивідуальних особливостей досліджуваної особи.

ПРН 13. Вміння працювати під тиском: Ефективне функціонування в умовах стресу, обмеженого часу та відповідальності.

ПРН 14. Вміння обирати оптимальні психодіагностичні методи: Здатність обґрунтовано вибрати найбільш ефективні та релевантні методи для вирішення конкретного експертного завдання.

ПРН 15. Вміння застосовувати сучасний психодіагностичний інструментарій: Практичне володіння різними типами методик.

ПРН 16. Вміння інтерпретувати складні психодіагностичні дані: Здатність виходити за межі простих показників, розуміти глибинні психологічні механізми, що стоять за результатами.

ПРН 17. Вміння будувати психологічний портрет особи: Здатність синтезувати інформацію з різних діагностичних процедур для створення цілісного уявлення про психічний стан та особистість досліджуваної особи.

	ПРН 18. Вміння працювати з матеріалами справи: Навичка виділення з матеріалів справи психологічно значущої інформації, яка може вплинути на вибір та інтерпретацію методик. ПРН 19. Вміння аргументувати свої діагностичні висновки: Здатність чітко та переконливо пояснювати, на підставі яких даних та яких методик були зроблені ті чи інші висновки. ПРН 20. Вміння постійно вдосконалювати свої діагностичні навички: Прагнення до вивчення нових методик та досліджень у галузі психодіагностики.
Документ, що видається за результатами підвищення кваліфікації	Свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого зразка
Місце виконання програми	За місцезнаходженням суб'єкта підвищення кваліфікації, місцезнаходженням замовника програми, місцем формування групи.
Мінімальна та максимальна кількість осіб в групі	3-30 слухачів

2. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна (дистанційна) форма навчання	
Загальна кількість: кредитів – 6 годин – 180 змістових модулів – 3	Галузь знань <u>С - Соціальні науки, журналістика та інформація</u> (шифр і назва) Спеціальність <u>С4 «Психологія»</u> (код і назва) Рівень вищої освіти: <u>Освіта дорослих (післядипломна освіта)</u>	Дисципліна вільного вибору	
		Рік підготовки:	
		Семестр	
		Лекції	
		48 год.	
		Практичні, семінарські	
		32 год.	
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		100 год.	
		Форма підсумкового контролю: Виконання індивідуального завдання	

3. ПРОГРАМА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. АКТУАЛЬНІ ЕКСПЕРТНІ ЗАПИТИ ТА СПЕЦИФІКА ІХ ВИРІШЕННЯ. НОВІ ЕКСПЕРТНІ МЕТОДИКИ*.

**Програма підвищення кваліфікації розроблена з урахуванням принципу системної адаптації до сучасних реалій та перспектив розвитку судової психологічної експертизи.*

Науково-практична база судової психологічної експертизи перебуває у стані постійного розвитку, що обумовлено низкою факторів:

- емерджентністю експертних запитів: зміни в законодавстві, судовій практиці та соціальному житті призводять до появи нових, специфічних та комплексних експертних завдань, що вимагають розробки або адаптації існуючих методик. Зміст представленої програми регулярно актуалізуватиметься з метою відображення типових та нетипових експертних запитів, що надходять до експертних установ;

- еволюцією науково-методологічної бази: результати наукових досліджень у галузі психології, криміналістики, юриспруденції постійно збагачують теоретико-методологічний інструментарій судової психологічної експертизи. Програма включатиме вивчення інноваційних підходів, концептуальних змін та новітніх теоретичних моделей, що впливають на експертну діяльність;

- розробкою та впровадженням нових експертних методик. Програма оперативно інтегруватиме в навчальний процес вивчення та практичне освоєння нових експертних методик.

Зважаючи на вищезазначене, змістове наповнення окремих розділів та тем програми не є жорстко фіксованим. Воно передбачає принцип конструктивної гнучкості: моніторинг експертної практики, постійний аналіз актуальних запитів, виявлення прогалин у знаннях та навичках експертів; науково-дослідницьку роботу, ознайомлення з новими науковими публікаціями, результатами досліджень та розробками в галузі судової психології; практичну оцінку нових експертних.

Таким чином, програма виступає як динамічний інструмент професійного розвитку, що дозволяє судовим експертам-психологам не лише поглиблювати свої знання та навички, але й ефективно реагувати на виклики часу, бути в авангарді науково-практичного прогресу та забезпечувати високу якість експертних висновків.

Тема 1. Особливості проведення судової психологічної експертизи в цивільному та сімейному судочинстві (Зазначається актуальний напрямок дослідження або виду експертизи, назва нової експертної методики).

Тема 2. Особливості проведення судової психологічної експертизи у кримінальному процесі (Зазначається актуальний напрямок дослідження або виду експертизи, назва нової експертної методики).

Тема 3. Психологічні аспекти у справах неповнолітніх («у справах неповнолітніх» - як приклад. Аналогічно - зазначається актуальний напрямок дослідження або виду експертизи, назва нової експертної методики).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРОФЕСІЙНА ПСИХОДІАГНОСТИКА В ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: МЕТОДИКИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Тема 1. Сучасні методики оцінки когнітивного розвитку та навчальних здібностей дітей (або інший актуальний напрямок експертної психодіагностики):

WISC-V (Wechsler Intelligence Scale for Children, Fifth Edition) (2014): Новітня версія широко відомої шкали інтелекту для дітей (6-16 років).

WPPSI-IV (Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence, Fourth Edition) (2012): Оновлена шкала для оцінки інтелекту у дошкільнят та молодших школярів (2.5 - 7 років). Включає нові субтести, що краще відповідають сучасному розумінню розвитку дитини.

CAS2 (Cognitive Assessment System, Second Edition) (2016): Оцінює когнітивні процеси за теорією PASS (Planning, Attention, Simultaneous, Successive), що дозволяє

виявити сильні та слабкі сторони у навчанні та вирішенні проблем. Особливо корисна для дітей з навчальними труднощами.

Kaufman Assessment Battery for Children, Second Edition (КАВС-II) (2004): Оцінює когнітивні здібності на основі теорій Л.С. Виготського та Дж. Кауфмана, фокусуючись на обробці інформації.

Валідизовані в Україні аналоги методик.

Тема 2. Сучасні методики оцінки емоційного стану, поведінки та особистісних рис (або інший актуальний напрямок експертної психодіагностики):

Big Five Inventory-2 (BFI-2) (2015): Сучасна, удосконалена версія для вимірювання п'яти основних рис особистості (відкритості досвіду, сумлінності, екстраверсії, приємності, нейротизму), яка також відображає емоційну стабільність.

Positive and Negative Affect Schedule (PANAS) – модифікації: Оцінює рівень позитивних та негативних емоцій. Після 2010 року активно досліджуються її модифікації для кращої адаптації до різних контекстів.

State-Trait Anger Expression Inventory (STAXI-2) – актуальні дослідження: Оцінює гнів як стан та як рису особистості, а також способи його вираження.

Валідизовані в Україні аналоги методик.

Тема 3. Методики дослідження свідчень: Техніки інтерв'ювання (cognitive interview), методи аналізу свідчень (або інший актуальний напрямок експертної психодіагностики).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ТРЕНІНГ ПРОФЕСІЙНОЇ СТІЙКОСТІ: ПСИХОГІГІЕНА, СТРЕС-МЕНЕДЖМЕНТ ТА ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Практичне заняття 1. Діагностика рівня стресу та вигорання. Використання стандартизованих психодіагностичних методик для оцінки рівня стресу, тривожності, депресії та ознак професійного вигорання (наприклад, шкали Маслач, тест Томаса, опитувальник Шерінга). Аналіз індивідуальних стресорів та вигорання у професійній діяльності.

Практичне заняття 2. Практикум ефективних копінг-стратегій (вирішення проблеми, пошук підтримки, переосмислення ситуації) та навичок подолання стресу. Робота з негативними думками та їх трансформування. Техніки управління гнівом та роздратуванням. Створення власної «аптечки» для підтримки психологічного здоров'я.

Практичне заняття 3. Техніки релаксації та відновлення психоемоційного стану. Дихальні вправи, медитативні техніки, прогресивна м'язова релаксація. Практика усвідомленої присутності (mindfulness) для зниження стресу. Техніки візуалізації для відновлення енергії та ресурсів.

Практичне заняття 4. Групова супервізія та обмін досвідом. Обговорення складних випадків (без розголошення конфіденційної інформації) з фокусом на професійних реакціях експертів. Взаємна підтримка та зворотний зв'язок.

4. СТРУКТУРА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна (дистанційна) форма					
	Разом	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
Змістовний модуль 1. Актуальні експертні запити та специфіка їх вирішення. Нові експертні методики Тема 1. Особливості проведення судової психологічної експертизи в цивільному та сімейному судочинстві (Зазначається актуальний напрямок дослідження або виду експертизи, назва нової експертної методики). Тема 2. Особливості проведення судової психологічної експертизи у кримінальному процесі (Зазначається актуальний напрямок дослідження або виду експертизи, назва нової експертної методики). Тема 3. Психологічні аспекти у справах неповнолітніх («у справах неповнолітніх» - як приклад. Аналогічно - зазначається актуальний напрямок дослідження або виду експертизи, назва нової експертної методики).	60	24				36
Змістовний модуль 2. Професійна психодіагностика в експертній діяльності: методики та інтерпретація Тема 1. Сучасні методики оцінки когнітивного розвитку та навчальних здібностей дітей (або інший актуальний напрямок експертної психодіагностики) Тема 2. Сучасні методики оцінки емоційного стану, поведінки та особистісних рис (або інший актуальний напрямок експертної психодіагностики) Тема 3. Методики дослідження свідчень: Техніки інтерв'ювання (cognitive interview), методи аналізу свідчень (або інший актуальний напрямок експертної психодіагностики).	60	24				36
Змістовний модуль 3. Тренінг професійної стійкості: психогігієна, стрес-менеджмент та профілактика професійного вигорання судових експертів-психологів Практичне заняття 1. Діагностика рівня стресу та вигорання. Використання стандартизованих психодіагностичних методик для оцінки рівня стресу, тривожності, депресії та ознак професійного вигорання (наприклад, шкали Масlach, тест Томаса, опитувальник Шерінга). Аналіз індивідуальних стресорів та вигорання у професійній діяльності. Практичне заняття 2. Практикум ефективних копінг-стратегій (вирішення проблеми, пошук підтримки, переосмислення ситуації) та навичок	60		32			28

подолання стресу. Робота з негативними думками та їх трансформування. Техніки управління гнівом та роздратуванням. Створення власної «аптечки» для підтримки психологічного здоров'я. Практичне заняття 3. Техніки релаксації та відновлення психоемоційного стану. Дихальні вправи, медитативні техніки, прогресивна м'язова релаксація. Практика усвідомленої присутності (mindfulness) для зниження стресу. Техніки візуалізації для відновлення енергії та ресурсів. Практичне заняття 4. Групова супервізія та обмін досвідом. Обговорення складних випадків (без розголошення конфіденційної інформації) з фокусом на професійних реакціях експертів. Взаємна підтримка та зворотний зв'язок.						
Усього годин	180	48	32			100

5. САМОСТІЙНА РОБОТА

Вид самостійної роботи:

1. Самостійна робота з літературою.
2. Розробка тестових опитувальників за матеріалами кримінальних проваджень

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Психологічна експертиза у справах про заподіяння моральної шкоди: специфіка методик оцінки.	16
2	Побудова психологічного портрету особи на основі комплексного дослідження. Інтеграція даних з різних методик. Формулювання попередніх висновків.	16
3	Специфіка захисту висновку експерта в судовому засіданні. Підготовка до допиту як свідка-експерта. Відповіді на запитання сторін та суду. Вирішення конфліктних ситуацій під час судових засідань.	10
4	Аналіз типових помилок при складанні висновків експертів.	10
5	Використання проєктивних методик в експертному дослідженні (наприклад, тест руки, тест дома-дерево-людина, методика незавершених речень). Проведення тестів, аналіз вибірових результатів. Системи інтерпретації.	12
6	Застосування структурованого інтерв'ю в експертній практиці. Навички збору анамнестичних даних. Техніки постановки запитань для з'ясування експертної проблематики.	12
7	Стратегії профілактики професійного вигорання та побудови кар'єри. Планування професійного розвитку та відпочинку.	12
8	Формування та розвиток психологічної стійкості (резильєнтності). Робота з цінностями та цілями. Розвиток самосприйняття та самооцінки. Навички постановки адекватних професійних меж (boundary setting).	12
	Всього	100

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі вивчення навчального матеріалу використовуються наступні методи навчання:

- словесні методи: лекція, пояснення, бесіда, обговорення, дискусія;
- наочні методи: презентація, ілюстрація, демонстрація;
- методи формування практичних умінь і особистісних якостей: виконання практичних завдань, вправи, підготовка і здійснення виступів перед аудиторією.

Самостійна робота включає роботу з текстовим матеріалом та виконання індивідуальних практичних завдань.

7. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

При вивченні навчального матеріалу здійснюється підсумковий контроль, який проводиться з метою визначення рівня підготовленості слухача з певних тем, розділів програми підвищення кваліфікації, якості виконання конкретних завдань та здійснюється впродовж курсів під час проведення аудиторних занять та при виконанні самостійної роботи.

Об'єктом оцінювання є:

- програмний матеріал, який викладається на лекціях;
- програмний матеріал для практичних занять, який передбачений програмою;
- програмний матеріал для самостійного вивчення, який передбачений програмою.

Підсумковий контроль – виконання індивідуального завдання з розробки тестувальних опитувальників у програмному забезпеченні RUBICON відповідно до матеріалів кримінальних проваджень за різними видами економічних, корупційних та політичних розслідувань/

8. НАВЧАЛЬНО МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Програма підвищення кваліфікації.
- Мультимедійні презентації.
- Комп'ютерні поліграфи: «RUBICON», «АХСІТОН» з відповідним програмним забезпеченням

9. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

6. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 року № 2747- IV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
7. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 08.10.1998 №53/5 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду: Закон України від 01.12. 1994 р. № 266/94 – ВР. (дата оновлення 01.03.2016). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>.
9. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
10. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1. Поточна редакція. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
11. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 5 (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
12. Алікіна Н. В., Ковальова З. С. Експертиза судово-психологічна. *Юридична*
13. Алікіна Н. В., Біленчук П. Д., Зубань М. А., Ромашко А. В. Психологічна експертиза в слідчій практиці: навч. посіб. Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1993. 54 с.
14. Алікіна Н. В. Науково-психологічні засади та практичні питання експертизи заподіяння психологічного впливу. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*; зб. наук.-практ. матер. Вип. 4., Харків : Право, 2004. С. 502 – 507.
15. Алікіна Н. В. Методичні рекомендації з питань використання психологічного знання у судово-слідчій та адвокатській діяльності: звіт НДР (заклуч.) /МІОУ, КНДІСЕ; кер. Н. В. Алікіна: викон.: Р. Є. Занін. 0109U000736. Київ: КНДІСЕ, 2010. 61 с.
16. Алікіна Н. В., Єгорова Т. М. Завдання судово-психологічної експертизи за матеріалами відеозапису слідчої дії. *Криміналістика и судебная экспертиза: Межведомственный научно-методический сборник*. Вип. 58, ч. 1 /отв. ред. И. И. Емельянова. Київ: Министерство юстиции Украины, 2013. 472 с. С. 407 - 415;
17. Алікіна Н. В., Єгорова Т. М., Савкіна Т. В. Вплив на судово-психологічну експертизу інтеграційних і диференційних процесів у сучасній психології. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. праць. Вип. 16. Харків : Право, 2016. 500 с. С. 481–484.
18. Блейхер В. М., Бурлачук Л. Ф. Психологическая диагностика интеллекта и личности. Київ: Вища школа, 1978. 142 с.
19. Голев С. В., Голева О. С. Методология и методы научного исследования, методика психологического исследования. Херсон : ОМУРЧ «Украина» ХФ, 2010. 213 с. Ч. 1.
20. Гоулман Деніел. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2018. 512 с.
21. Гоулман Дениелс. Емоційний інтелект у дитини. Харків: Віват, 2022. 288 с.
22. Джудіт Г. Психологічна травма та шлях до одужання. Київ: Видавництво Старого Лева, 2019. 424 с.

23. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
24. Єгоров В. В., Єгорова Т. М. Проблемні питання сучасного стану судово-психіатричної та судово-психологічної експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр. Харків : Право, 2019. Вип. 19. 640 с.: іл. С.427–444.
25. Єгорова Т. М., Єгоров В. В. Комплексна судова психолого-психіатрична експертиза суїцидів: методичні рекомендації. Полтава : ПВ ХНДІСЕ, 2012. 87 с.
26. Єгорова Т. М., Єгоров В. В. Щодо проблеми визначення об'єкту судово-психологічної експертизи. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* (10-11 жовтня 2018 року, м. Харків). Харків : Право, 2018. С. 207 – 210.
27. Ємець Ю. І. Судово-психологічна експертиза неповнолітніх у кримінальному провадженні: теоретичний аналіз. *Юридична психологія*. 2015. № 2. С. 214-222. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2015_2_21 (дата звернення 05.10.2024).
28. Журавльова М. О. Особливості судової та експертної практики у справах, пов'язаних з встановленням грошового еквівалента моральної шкоди. *Криміналістика і судова експертиза*: міжвідом. науко-метод. зб. Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О.Г.Рувін (відповід.ред.) та ін. Київ, 2016. Вип. 61. С. 522 – 530.
29. Журавльова М. О. Методичні засади дослідження моральної шкоди. *Криміналістика і судова експертиза*: міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. Київ, 2017. Вип. 62. 55с. С. 448-453.
30. Журавльова М. О. Психологічне дослідження моральних страждань українців внаслідок війни. *Судова експертиза в контексті відновлення України*: зб. матеріалів III Всеукраїнського форуму судових експертів, м. Львів, 9 червня 2023 року. Львів, 2023. С. 195-200. URL: <https://intellect.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/sudova-ekspertyza-2023-druk.pdf>.
31. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
32. Землянська О. В. Особистість як об'єкт судово-психологічної експертизи : монографія. Харків : Вид-во НУВС, 2004. 367 с.
33. Землянська О. В. Особистість та методи її дослідження при проведенні судово-психологічної експертизи : монографія. Харків : Титул, 2007. 244 с.
34. Землянська О. В. Судово-психологічна експертиза : навч. посіб. / МВС України, ХНУВС. Харків : ХНУВС, 2012. 300 с.
35. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
36. Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2007. 528 с.
37. Коваль Н. Л. Методичні рекомендації з проведення судово-психологічних експертиз у кримінальних справах з питань застосування психологічного впливу: звіт НДР (заклуч.) /МІОУ, КНДІСЕ; кер. Н. Л. Коваль.0109U000737. Київ: КНДІСЕ, 2011. 71 с.
38. Костицкий М. В. Судебно-психологическая экспертиза. Львів: Вища школа, 1987. 143 с.
39. Костицкий М. В. Судебно-психологическая экспертиза. Львов : Вища шк., 1987. 142 с.

40. Кошинець В. В. Використання спеціальних психологічних знань судом при розгляді кримінальних справ про злочини проти життя, здоров'я, та гідності особи: монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2005. 180 с.
41. Крюкова М. А., Єлховський І. В. Судово-психологічна експертиза (в допомогу до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра факультету психології, політології та соціології). Одеса : Фенікс, 2021. 61 с.
42. Лісова О.С. Психологія суїцидальної поведінки: навч. посіб. Чернівці, 2004. 234 с.
43. Марчак В. Я. Використання спеціальних психологічних знань у досудовому слідстві : монографія. Чернівці: Рута, 2005. 152 с.
44. Методичні рекомендації з проведення судово-психологічної експертизи неповнолітніх: звіт НДР (заключ.) / МІОУ, ХНДІСЕ; наук. кер. Т. В. Савкін, А. С. Ячина, Л. М. Дереча 0109U001202. Харків : ХНДІСЕ, 2011. 50 с.
45. Методичні рекомендації щодо опитування дітей у межах розслідування: Метод. посіб. /Автори-упоряд.: Г. Попов, І. Урумова, Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. Київ: 2021. 112 с.
46. Методичний довідник з психодіагностики: навчально-методичний посібник. Поліщук С.А. Суми: Університетська книга, 2025. 442 с.
47. Моргун В. Ф., Тітов І. Г. Основи психологічної діагностики : навч. посіб. 2-е вид., Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 464 с.
48. Морозов О. М. Патопсихологічний аналіз особистості в правоохоронній практиці: монографія. Київ: Алерта, 2023. 402 с.
49. Морозова Т. Р. Поліграфологія: Підручник / За ред. О. М. Морозова. Харків: «Естет Принт», 2019. 476 с.
50. Морозова Т. Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфних дослідженнях: монографія / за наук. ред. О. М. Морозова. Київ: Алерта, 2023. 472 с.
51. Науково-методичний посібник «Концептуальні засади судової експертології» : звіт про НДР (остаточний) / Е. Б. Сімакова-Єфремян, С. А. Тюленєв, Г. О. Спіцина, Л. М. Дереча та ін. 0121U100192. Харків: ННЦ ІСЕ, 2023. 544 с.
52. Пасніченко В. В. Судово-психологічна експертиза: навч. посіб. Чернівці: Книги ХХІ, 2011. 136 с.
53. Пашина Н. П. Технології управління масовою свідомістю: Навчальний посібник до курсу «Політична психологія» (для студентів спеціальності «Політологія»). Маріуполь: Вид-во Маріупольського державного університету, 2020. 64 с.
54. Петрик В. М., Присяжнюк М. М., Компанцева Л. Ф., Скулиш Є. Д. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.
55. Петрова І. А., Чекін Д. О., Силенок К. П. Процесуальні та непроцесуальні форми застосування спеціальних знань у цивільному та господарському процесах. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 22. С. 146–161.
56. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб., 4-те вид., випр. і доп. Київ: Каравела, 2020. 418 с.
57. Психологія стресу та стресових розладів: навч. посіб. Уклад. О.Ю. Овчаренко. Київ: Університет «Україна», 2023. 266 с.
58. Психолого-психіатрична експертиза. Юридична енциклопедія: у 6 т. Київ: Укр. енцикл., 2003. Т. 5. С. 194.

59. Розов В.І. Психологія екстремальних ситуацій: адаптивність до стресу та психологічне забезпечення. Київ: КНТ, 2024. 712 с.
60. Розробка методичних рекомендацій з комплексного психолого-лінгвістичного дослідження у кримінальних провадженнях щодо спричинення шкоди інформаційній безпеці держави: звіт НДР (заключ.) / МІОУ, ННЦ ІСЕ; кер. Єгорова Т. М.; 0121U100229. Харків : ННЦ ІСЕ, 2023. 135 с.
61. Розробка методичних рекомендацій з проведення судово-психологічних досліджень за злочинами, вчиненими групою осіб: звіт НДР (заключ.) / МІОУ, ННЦ ІСЕ; кер. Герасименко О. А.; 0120U101983. Харків: ННЦ ІСЕ, 2023. 54 с.
62. Розробка методичних рекомендацій щодо психологічного дослідження потерпілих у кримінальних справах, пов'язаних із домашнім насильством: звіт НДР (заключ.) / МІОУ, ННЦ ІСЕ; кер. Міхєєва М. Л.; 0122U002185. Харків: ННЦ ІСЕ, 2023. 55 с.
63. Савкіна Т. В., Єгорова Т. М. Методичні рекомендації з проведення судово-психологічної експертизи емоційних станів стресу та фрустрації. Методичні рекомендації: звіт НДР (заключ.) / МІОУ, ХНДІСЕ. 0106U000861. Харків: ХНДІСЕ, 2012., 54 с. (на правах рукопису).
64. Савкіна Т. В., Алікіна Н. В. Диференціальний підхід при проведенні судово-психологічних експертиз. Методичні рекомендації: звіт НДР (заключ.) / МІОУ, ХНДІСЕ. 0114U001653. Харків: ХНДІСЕ, 2015. 71 с. (на правах рукопису).
65. Савкіна Т. В., Ячина А. С., Дереча Л. М. Методичні рекомендації з проведення судово-психологічної експертизи неповнолітніх: звіт НДР (заключ.) / МІОУ, ХНДІСЕ. 0109U001202. Харків: ХНДІСЕ, 2011. 50 с. (на правах рукопису).
66. Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика : монограф. Харків : Право, 2016. 456 с.
67. Синьов В. М. Психологія особистості. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 280 с. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Psykholohia-osobystosti.-Stoliarenko-O.-B.pdf>.
68. Сліпець О. О. Судово-психологічне дослідження розвитку неповнолітніх в ході розгляду справ у цивільному судочинстві: звіт НДР (заключ.) / МІОУ, Полтавське відділення ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса. 0110U001411. Харків: ХНДІСЕ, 2013. 72 с.
69. Степанов О. М. Методологічні і теоретичні проблеми психології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти. Тернопіль : ТПНУ, 2007. 74 с.
70. Смирнов Б. А. Долгополова Е. В. Психология деятельности в экстремальных ситуациях – 2-е изд., испр., доп. – Харків: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007. 276 с.
71. Судова експертологія: курс лекцій для підготовки здобувачів освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 081 «Право» та 292 "Правоохоронна діяльність" / Тертишник В. М., Варава В. В., Сачко О. В. / За заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тертишника. Дніпро : ЛІРА, 2021 208 с.
72. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу. Київ : Науковий світ, 2008. 312 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706088/1/Татенко%20В.О.-моно-2008-Соціальна%20психологія%20впливу.pdf>.
73. Терешкевич Н. Д. Особливості психологічного дослідження відеозаписів, у яких зафіксовано відтворення особою подій: методичні рекомендації. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2023. 22 с.